

РЕЦЕНЗІЇ

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.21.2024.11>

НЕПЕРЕВЕРШЕНИЙ ТАЛАНТ ОМОВЛЮВАТИ СОКРОВЕННЕ

(Рецензія на літературно-художнє видання: Віра Котович. Крила великих: душа озвалась на чужу печаль (Дрогобич : Посвіт, 2023. 88 с.)¹)

Душа озвалась на чужу печаль...

Найтонше, найшемкіше, найтретливіше передають цей стан душі поетичні рядки. А якщо зважити, що цей стан душі пов'язаний з таким сокровенним, ніжним почуттям, як кохання, то й поготів... Щоб зринули ці рядки, щоб діткнулися словом до іноді тендітного, крихкого, іноді полум'яного, жаркого, іноді жертвовного – заради кохання, заради коханої чи коханого, заради любові до своєї землі, до свого народу, до України, заради служіння їм – треба мати неабиякий талант відчувати це, невтамовну спраглисть передавати це, неперевершене вміння омовлювати це. Рецензоване літературно-художнє видання «Крила великих: душа озвалась на чужу печаль» Віри Котович яскраво засвідчує такий талант авторки. Зі сторінок цієї унікальної праці сходять відомі, видатні постаті української культури – Григорій Сковорода, Євген Гребінка, Тарас Шевченко, Пантелеймон Куліш, Олена Пчілка, Марія Заньковецька, Наталія Кобринська, Іван Франко, Ольга Кобилянська, Михайло Коцюбинський, Леся Українка, Василь Стефаник, Олександр Олесь, Дмитро Донцов, Олена Теліга, Микола Зеров, Віктор Петров, Павло Тичина, Олександр Довженко, Наталя Лівницька-Холодна, Ірина Вільде, Богдан-Ігор Антонич. Постають, як авторка називає їх, «ВЕЛИКІ» – зі своїм болем і смутком, зі своєю тугою і печаллю, зі своїм розчаруванням і стражданням, спричиненими тими життєвими обставинами, ситуаціями, тими перипетіями, які визначила їм доля...

Читач має змогу проникнутися епохою, коли жили, творили і кохали ці особистості, бодай на краплю зміряти глибину їхніх почувань, бодай на крихту зрозуміти ті неймовірні потуги, які керували їхніми вчинками, помислами – їхнім світом; має змогу пізнавати хвилини «захоплень і зречень, поривів і здержаності, палкої пристрасті й німотного мовчання» (с. 15), які переживали ВЕЛИКІ-чоловіки; має змогу захоплюватися «до без тям красивими, до без міру розумними, до незбагненності самодостатніми» (с. 27), якими були ВЕЛИКІ-жінки.

Надзвичайно цікавою є концепція збірки. Перед кожним віршем подано невеликий етюд (зарисовку), який слугує передтекстом до самого твору, де читач і черпає всю необхідну інформацію для сприйняття самої поезії. Примітно, манера викладу така, що

динамізм розвитку подій читач починає відчувати власне з рядків цих етюдів. Цьому сприяють уміло дібрані засоби передусім експресивного синтаксису, які надають ритму, темпу сприйняттю цієї інформації. Серед цих засобів – використання еліптичних речень («*Варвару покохав [Олександр Довженко] у двадцять два, Юлію – у тридцять три*» (с. 71); «*А далі – біда за бідою*» (с. 61); «*Коли вони побралися, Коцюбинському йшов тридцять перший рік, його дружині – тридцять другий*» (с. 39)); нанизання номінативних односкладних речень, які створюють динаміку, передаючи хронологію заторкуваних подій («*Кирило-Мефодіївське братство. Арешт. Солдатчина. Другий арешт. Третій*» (с. 11); «*...заручилися [Богдан-Ігор Антонич і Ольга Олійник], але одружитися не встигли. Апендицит, запалення легень, зупинка серця*» (с. 81)), чи уварізнують експресію описуваних реалій («*Гроно талантів: чудовий голос, гра на флейті, гобої, кларнеті, бандурі, піаніно. Диригування, майстерне володіння нотною грамотою...*» (с. 67)) або ж виражають і те, і те («*Києво-Могилянська академія, придворна капела. Пристрасть до науки, до співу та музики*» (с. 5); «*Гужвинський ліс, Київ, Охтирка; подорожі за покликом власного серця й гласу Божого*» (с. 5)); поєднання названих попередньо засобів, тобто чергування еліптичних і називних односкладних речень, що створює своєрідну хвилю емоцій, яка то набігає, то відступає («*А далі – таємниця за таємницею. Зрадник, жертва, колаборант, емігрант. Людина-тінь, людина-енциклопедія. Київ – Харків – Берлін – Мюнхен – Москва*» (с. 63)). «*Рясніння*» у текстах етюдів парцельованих («*Пристрасна, відчайдушна, стримана, шляхетна. Приречена. Бути найкращою, найвищою, найпершою*» (с. 35); «*Закохалася з першого погляду. Освідчилася через десять років. Сама*» (с. 35)), приєднувальних конструкцій («*Але доля все перекреслила, / Але куля Олегова вбила / Твої крила. / І крила мої*» (с. 53)) та ампліфікацій («*Щоб відкрити, збагнути, осягнути цю дивовижну, незвичайну, талановиту буквинку-галичанку-українку треба принаймні прочитати її "Метеликів на шпильках"*» (с. 79); «*Згодом наново відкриють, відродять, відшукають під кленом На Янівському цвинтарі могилу...*» (с. 83)) посилює, актуалізує той чи той квант інформації.

З-поміж інших стилістичних фігур, які створюють особливу експресію, значну роль відіграє антитеза, риторичні питання. Контрастність

¹ Віра Котович. Крила великих: душа озвалась на чужу печаль. Дрогобич : Посвіт, 2023. 88 с.

повідомлюваних фактів, яка відображає постійну боротьбу у «світі почувань» ВЕЛИКИХ і на якій побудовано антитезу, насамперед додає напруженості самому текстові зарисовки («Юлія Солнцева була Довженковою загибеллю і спасінням, залізними лещатами й джерелом натхнення. Ця жінка врятувала для планети класика світового кінематографа й згубила для України її сина» (с. 71); «Були в житті цієї навдивовижу талановитої жінки роки горіння і гоніння, злетів і падіння. Було кохання і розлука, кохання і смерть, кохання і зрада» (с. 77); «...молода жінка, як сама згодом про це писала, перебувала на грані між життям і смертю, між свідомістю і божевільям, билася між почуттям і відчаєм» (с. 75)), а також мимовільно готує читача до можливого протиборства, протистояння, двобою, терзання, «перемоги й потрясіння» (с. 33), про які йтиметься далі.

Логічним «містком» між інформацією, поданою в зарисовці, і сюжетом вірша, є вживання питально-риторичних речень (чи, за П. Дудиком, речень непрямой питальності), що актуалізує подальшу інформацію і слугує своєрідною відповіддю, не передбачуваною самим питанням («Як їй жилося – доньці професора Федора Лободи, вдові безневинно засудженого та холоднокрівно розстріляного поета? Як жилося в 37-му, у 42-му, у 56-му? Як жилося сильній, мужній і красивій жінці між десятками листів від Зерова, між сотнями листів від Петрова, між тисячами підозрілих поглядів? Як жилося далі, від 69-го, – без Костика, без Миколи, без Віктора?» (с. 63)), проте призначеною посилити акцент на ній.

...І вже АПОГЕЄМ звучить сам вірш, мелодика якого теж особлива і сюжет якого гармонійно продовжує розпочате в етюдів повістування. Досягнути цієї гармонії вдалося знову ж таки за рахунок насамперед засобів експресивного синтаксису (до того ж подібних, як і в етюдах), проте тут вони створюють ще більший динамізм, оскільки підпорядковані різним видам римування. Своєю яскравістю і потужністю щодо передавання експресії вирізняються: ампліфікація («Перекручено, панове, переорано. / Все озуджено, одурено, очорнено» (с. 65); «Відчинила, заніміла, зажурилася / І на мить колишнім світлом засвітилася» (с. 65); «Спинилися, стерлися, зблідли, / зламалися щастя підкови...» (с. 49)); парцеляція в поєднанні з приєднувальними конструкціями («Була та любов пречиста. Пресвітла. І біла-біла...» (с. 49); «Життя наче спалах. І крапка. Кривава» (с. 60)); різні види неповних речень (ситуативні, напр.: «А круп'є холодним сміхом захлинається – / Ставки зроблено? – уїдливо питається. – / На червоне чи на чорне? На любов? / На розлуку? Чи на зраду? Чи на кров?» (с. 65); еліптичні, напр.: «Щоб світилися очі зорями, губи – медом, любов'ю – руки» (с. 17); «За кимось литаври. Над кимось заграва» (с. 60)); різні види односкладних речень (інфінітивні, напр.: «Й би прозріти, може, / Й збутися того всього, І не здурити, Боже, І не здурити без

нього...» (с. 76); безособові, напр.: «Наче дев'ятим валом / Те почуття накрило, / Сильним, безжальним шквалом / Біло по серцю, било» (с. 76)); період («І що там світу – як їм жилося, / Яку їм чащу удвох пилося, / Як їм рани і чим лікувалися, / Як пісні і кому співалися...» (с. 46)).

Серед інших стилістичних фігур особливу роль у віршах виконують *повтори*, до того ж різних мовних одиниць: звуків, складів, морфем, слів, словосполучень, речень чи навіть строф. Ці різні види повторів (анафора, напр.: «**Ми б ще** якось розправили крила, / **Ми б ще й** разом співали пісні» (с. 53), «**Він** кликав лише для годиться, / **Він**, може, тебе й не чекає, / **Він** навіть не гляне на птицю, / **Що** тихо над містом кружляє» (с. 54)) «**Було** слізно, було сніжно, / **Було** щемно, було ніжно, / **Було** добре, було страшно, / **Падав-падав дощ**» (с. 33); «**Ти** мені допоміг, / **Ти** мене застеріг, / **Ти** навчив мене бути собою» (с. 29); епіфора, напр.: *І без любові жити – гріх, / Й піти від мужа – гріх*» (с. 24); епанафора, напр.: «*Мов бумерангом било, / Било і не прощало*» (с. 76); «*Як ми квапились повінчатися, / Повінчатися та побратися...*» (с. 9); «*І знала, що в світі нічого, / Нічого їй більше не треба...*» (с. 54); тавтологія («*Все вдавати за чисту монету / І казати, що біль не болить*» (с. 53)); полісиндетон («...*І рвала жили гаряча кров, / І рвалось серце на чеський бісер, / І не складалося слово з літер, / І не писалося, і не співалося – / І тільки проклято так кохалося!*» (с. 45)) слугують для вираження експресивності (привертання уваги читача до зображуваного факту, реалії; передавання сумнівів, вагання мовця; експлікування інтенсивності вияву тієї чи тієї ознаки, дії), а також виконують текстотвірну функцію.

Контрастність повідомлюваного, як і в текстах етюдів, забезпечує антитеза («*І зійшлися в щасливому герці / Сині очі – твої і мої*» (с. 52); «*На подушці спільній снилися різні сни...*» (с. 34); «*Важко бути. І важко не бути. / Все тече. І нема вороття...*» (с. 53)). Єдине, що в поетичному мовленні її увиразнено ще синтаксичним паралелізмом («*Моє серце топилось воском, / Твоє серце сягало до зір*» (с. 53)).

Важливим засобом є інверсія, репрезентована різними видами і моделями, напр.: «*Закохалася у п'ятнадцять літ – / Перекинувся світ навиворіт*» (с. 9); «*Від такої краси розцвітали ліси / Серед січня*» (с. 20); «*Ткались білі слова. І мережка ясна / На рука'ва*» (с. 20); «*Він боронив нас, він причащав нас, / Він, як дітей, нас кохав*» (с. 79) та ін.

Дуже часто строфи віршів становлять конструкції, у яких представлено комплекс різних засобів – синтаксичних, лексичних, стилістичних, які, з одного боку, передають усю складність передаваних почуттів, відчуттів, помислів, а з іншого – реалізують різні функції, зокрема емоційно-експресивну, асоціативно-образну, стилістичну («*І кожної ночі, як Сергій їй снівся, / Як він до віршів її тулився, / Як він виправдовувався за нелюбов, / І рвала жили гаряча кров, / І рвалось серце на чеський бісер, / І не складалося слово з літер, / І не писалося, і не співалося – / І тільки проклято так кохалося!*» (с. 45); «– Як Вас,

пані, полюбити, / Як Вам небо прихилити, / Коли в серці стільки болю, / Коли в серці дрозж» (с. 33)).

Продумане оформлення книги (епіграфи, цікаві колонтитули, оригінально виконані малюнки, на яких зображено головних героїв, та навіть «Зміст» у кінці збірки, де, крім назви поезії, сторінок розміщення цих поезій, названо ВЕЛИКИХ і тих, «хто був їхнім другим крилом», та вказано роки їхнього життя) гармоніює з текстом самих творів і логічно завершує концепцію всієї праці.

Прочитування рецензованого літературно-художнього видання «Крила великих: душа озвалася на чужу печаль» Віри Котович, без сумніву,

передусім приносить естетичну насолоду, а використані різнорівневі стилістичні засоби – з урахуванням і попередніх двох поетичних збірок («Жінка входила в осінь...» і «Душі – як пазли») – є свідченням особливої творчої манери й оригінально випрацьованого індивідуального стилю авторки.

Оксана Кушлик,

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка*